

- ных растений России в условиях рынка / В.И. Алгинин, А.Н. Березкин, А.М. Малько и др. — М.: Издательство «ЭкоНива», 2001. - 57 с.
3. Медведев, А.М. Оптимизация первичного и промышленного семеноводства сельскохозяйственных культур / А.М. Медведев // Организация семеноводства — основа получения высоких урожаев и высококачественной продукции сельскохозяйственных культур: материалы Всероссийского семинара-совещания (г.Пятигорск 19 ноября 2002 г). - Пятигорск, 2002. - С.25-34
 4. Организация семеноводства сельскохозяйственных культур в Федеративной Республике Германия / Под ред. А.Н. Березкина. — М.; «ЭкоНива», 2000. - 135с.

УДК 338.43:316.422

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Подаков Є.С. – к.е.н., доцент Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. В аграрному секторі економіки виробляється майже п'ята частина валової продукції із загального обсягу та зайнята третина працюючого населення країни. Разом з тим, суттєва залежність від природних чинників і яскраво виражений сезонний характер виробництва, відсутність протягом року регулярних і достатніх доходів призводять до того, що сільське господарство є найбільш вразливою в техніко-технологічному і фінансово-економічному відношенні галуззю економіки. Крім цього, підприємства агропромислового комплексу функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності. В той же час рівень сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки держави, його соціальну стабільність. У зв'язку з вказаним, підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств та виходу їх із кризового стану через збільшення державної підтримки є актуальною та важливою проблемою, вирішення якої дасть змогу подальшого інтенсивного розвитку сільських територій.

Стан вивчення проблеми. Проблема державного регулювання агропродовольчого сектора присвячено праці українських науковців П. Гайдуцького, А. Головчука, М. Дем'яненка, І. Демчак, М. Кропивка, М. Маліка, О. Могильного, П. Саблука, В. Збарського. Водночас питання теоретичного обґрунтування напрямів державного втручання у сільське господарство в дослідженнях науковців залишаються недостатньо розробленими.

Завдання і методика дослідження. Основними завданнями даного дослідження є аналіз основних проблем державної підтримки сільськогосподарських підприємств, розробка напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора економіки, аналіз особливостей розвитку державного регулювання і підтримки агропродовольчого сектора в умовах ринку.

Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених і нормативно-правові акти з питань державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Методичною базою дослідження стали загальнонаукові економічні методи.

Результати досліджень. Економіка сільського господарства України перебуває у складному фінансовому стані. Про це свідчать такі негативні тенденції, як зниження рівня життя сільського населення, низька ефективність сільськогосподарського виробництва.

Використовуючи природні і біологічні чинники виробництва, сільгосптоваровиробники повинні враховувати закони природи, що об'єктивно діють, і нести додаткові витрати по відновленню родючості ґрунту, підтримці екологічної чистоти, забезпеченню розвитку рослин і життєздатності тварин. Значна залежність агропродовольчого сектора від природно-кліматичних умов є однією з об'єктивних і складних проблем, що викликає нестійкість фінансово-економічного положення сільгосптоваровиробників, що вимагає участі держави в підтримці нормальних відтворювальних умов в аграрному секторі. Крім того, в сільському господарстві часто процес виробництва тісно переплітається з місцем існування людини, що також накладає свій відбиток на цю сферу діяльності, вимагаючи певного державного сприяння для підтримки нормальних умов життєдіяльності населення.

Специфіка агропродовольчого сектора, пов'язана також з зовнішніми і внутрішніми чинниками що викликають потребу у великій різноманітності мобільної техніки, пристосованої часто до несприятливих умов експлуатації (підвищена вологість, забрудненість, перевантаження та ін.). Проте ці несприятливі чинники знижують термін експлуатації техніки, викликають додаткову потребу в ресурсах на її ремонт і оновлення, знижують можливості впровадження науково-технічного прогресу.

Техніко-технологічна відсталість сільського господарства є гальмом також і для всього агропродовольчого сектора економіки, перешкоджає ефективному розвитку процесів спеціалізації і кооперації, агропромислової інтеграції, концентрації виробництва. Для того, щоб подолати технічну і технологічну відсталість сільського господарства, потрібні значні інвестиції. Тут знов виникає проблема, пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва. Тривалий технологічний процес, неспівпадання проведених витрат і отриманої продукції, а далі - доходів від її реалізації викликають об'єктивну додаткову потребу у фінансових ресурсах для забезпечення безперервного відтворювального процесу в агропродовольчому секторі. В той же час забезпечення кредитними ресурсами сільськогосподарського виробництва проблематичне у зв'язку з відсутністю достатньої заставної бази у сільгоспвиробників.

Звідси об'єктивна відсутність коштів у сільськогосподарських товаровиробників для забезпечення виробничого процесу викликає об'єктивну нестачу коштів у організацій, обслуговуючих сільське господарство: агрохімічних, меліоративних, транспортних, ремонтних, ветеринарних та ін. Крім того, сезонність сільськогосподарського виробництва призводить до сезонності виробництва і в обслуговуючих сферах агропродовольчого сектора, що також викликає в певні періоди року додаткову потребу у фінансових, матеріальних і трудових ресурсах.

Через недостатність фінансових ресурсів сільськогосподарські товаровиробники змушені порушувати певні технологічні вимоги та процеси виробництва, внаслідок чого продукція стає низькорентабельною та погіршується її якість, що спричиняє зниження ефективності виробництва. Нестача коштів у сільгосптоваровиробників призводить до проблем у взаєминах і з підприємствами агропродовольчого сектора, що забезпечують первинну переробку і зберігання продукції.

Крім того, сезонність сільськогосподарського виробництва і залежність його від природно-кліматичних умов, фінансові проблеми сільгосптоваровиробників викликають проблеми і в переробних підприємствах агропродовольчого сектора, вимагаючих додаткових сховищ і фінансових ресурсів. Отже, однією з найбільш важливих форм державного регулювання АПК є державна підтримка.

З погляду ряду авторів, державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників - це система заходів, спрямованих на виплату за рахунок державного бюджету грошових коштів безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам в цілях прямого підвищення їх доходів.

В Україні одним з основних нормативно-правових документів, який встановлює основні напрями державної підтримки, є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства». Цей Закон визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.

Питання державної підтримки та стимулювання сільськогосподарського виробництва набуло особливого значення після вступу України до СОТ. Створення чіткого механізму державної підтримки є одним з шляхів виходу аграрного сектора економіки з кризи та забезпечення його конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках. Проте в умовах глобалізації економіки, посилення тиску міжнародного ринку на вітчизняних сільгосптоваровиробників, необхідності підвищення їх конкурентоспроможності по відношенню до зарубіжних сільгосптоваровиробників поняття держпідтримки доцільно розширити.

Державна підтримка повинна полягати в наданні агропродовольчому сектору як необхідної матеріальної і фінансової допомоги, так і в забезпеченні сприятливих умов виробництва. Причому вона повинна охоплювати не тільки сільське господарство, але і залежні від нього інші галузі і сфери аграрного сектора економіки - галузі, обслуговуючі сільськогосподарське виробництво; харчову і переробну промисловість; мукомельно-круп'яну і комбикормову промисловість; агросервіс (ремонтно-механічні майстерні, транспорт та ін.). Крім того, в сферу держрегулювання повинні потрапити організації інших галузей економіки, що забезпечують аграрно-промислове виробництво і мають додаткові витрати та підвищені ризики (банки, страхові і інвестиційні компанії). Вказане дозволить залучити інвестиції в АПК, розвинути виробництво на сучасній техніко-технологічній основі, а звідси забезпечити соціальну стабільність і продовольчу безпеку країни і окремих її регіонів.

Виходячи з цього, державна підтримка агропродовольчого сектора повинна складатися з наступних основних груп:

- забезпечення сприятливих умов для виробництва продукції (доступність агрохімічних, меліоративних, ветеринарних і інших послуг);
- заходи, пов'язані з підвищенням доступності товаровиробникам матеріальних і фінансових ресурсів (енергоносіїв, кредитів, необхідної техніки і технологій);
- заходи, пов'язані з підвищенням ефективності виробництва (доступністю прогресивних технологій, нової техніки, висококваліфікованих фахівців);
- підтримка доходів від сільськогосподарської діяльності (виплата дотацій, компенсацій і т. п.);
- заходи, пов'язані з підвищенням доходів сільськогосподарських товаровиробників від реалізації продукції по цінах, що враховують платоспроможність основної частини населення (для забезпечення населення продовольством по доступних для них цілях);
- підтримка доходів товаровиробників (пільги по платежах в бюджет і до позабюджетних фондів).

Необхідність створення дієвого механізму держпідтримки агропродовольчого сектора витікає із значущості цього сектора для розвитку економіки і соціальної сфери країни. Важливість в забезпеченні життєдіяльності населення і специфіка АПК не дозволяють йому на рівних брати участь в конкуренції з другими галузями економіки.

Противниками заходів державної бюджетної підтримки сільського господарства виступають безліч опонентів, що виражають незадоволеність втручанням держави в систему ринкових відносин, і високою вартістю цих заходів. Світовий досвід свідчить, що державна підтримка існує у всіх економічно розвинених країнах, які витрачають на її проведення значні кошти. У більшості країн з ринковою економікою діють ефективні системи держрегулювання агропродовольчого сектора. Їх основні завдання: підтримка продовольчої безпеки, стабільної економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізація ринкової кон'юнктури і мінімізація коливань прибутковості в галузі; запобігання небажаним міграційним процесам; фінансування програм, допомога товаровиробникам в адаптації до нових умов, захист внутрішнього ринку; забезпечення конкурентоздатної участі товаровиробників в міжнародному розподілі праці і т.п.

Державна підтримка сільського господарства - це один з пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, яка розглядається як необхідний інструмент аграрної політики держави в умовах ринку. У цих цілях застосовують гарантовану скупку надлишків продукції по знижених цінах, закупівельні і товарні інвестиції на ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (економічне і адміністративне).

Таким чином, для виводу вітчизняного агропродовольчого сектора економіки з кризи, стабілізації і розвитку сільськогосподарського виробництва необхідно здійснити модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки, формування нових напрямів і механізмів її реалізації. Система державної підтримки має бути гнучкою, відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам аграрного сектора. Для досягнення поставлених цілей необхідно

забезпечити також чітку законодавчу регламентацію використання бюджетних коштів, що виділяються на розвиток агропродовольчого сектора.

В даний час, розглядаючи питання державної підтримки агропродовольчого сектора економіки, необхідно зазначити, що державне регулювання може бути прямим, умовно-прямим і непрямим. Той або інший варіант держрегулювання може застосовуватися залежно від правового статусу державного органу або організації. Так, органи представницької влади беруть участь в держрегулюванні за допомогою законодавчих актів. Вони, виходячи з рівня своєї компетенції, повинні займатися законотворчістю, сприяючи найбільш успішному розвитку галузей аграрного сектора.

Виконавчим органам доцільно виступати із законодавчою ініціативою, що дозволяє створити необхідні умови для розвитку агропродовольчого сектора, а також виробляти для цього відповідні нормативні документи. Тобто органи виконавчого управління можуть надавати умовно-пряму дію за допомогою нормативних документів.

Органам управління державним і муніципальним майном можна також рекомендувати виступ із законодавчою ініціативою, вироблення нормативних документів, що дозволяють створити найбільш сприятливі умови для розвитку агропродовольчого сектора, використовуючи зокрема майно, що знаходиться в їх розпорядженні, і бюджетні кошти. Органи управління аграрним сектором на своєму рівні теж можуть виступати із законодавчою ініціативою, що дозволяє створювати умови для розвитку організацій АПК відповідного рівня; виробляти для цього нормативні документи і брати участь як представники держави в органах управління організацій агропродовольчого сектора.

За версіями ряду авторів, державна і муніципальна підтримка аграрного сектора повинні здійснюватися по наступних пріоритетних напрямках: система прямої фінансової підтримки (субсидування і дотування); розширення збуту продукції (впровадження державного і муніципального замовлення); кредитна політика і система страхування; матеріально-технічне постачання (довгостроковий лізинг); здійснення регіональної товарної інтервенції; механізми регулювання земельних відносин.

Джерелами формування доходів місцевих бюджетів районного і селищного рівня можуть бути: власні доходи; дотації, субсидії і субвенції, що надаються органам місцевого самоврядування на здійснення певних цільових витрат і окремих переданих йому державних повноважень. До форм державної підтримки відносяться також бюджетний кредит; компенсація ставки комерційного банку; бюджетні інвестиції; державні гарантії. Дотації і компенсації складають найбільш вагомий частину витрат на агропродовольчий сектор і у державному, і в регіональних бюджетах.

Практика розвинених країн показує, що підтримка агропродовольчого сектора особливо в період проведення економічних реформ повинна здійснюватися на рівні державного уряду і державного бюджету, а також відповідних регіональних органів і бюджетів України.

До основних напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора за рахунок державного бюджету відносяться:

- пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що виплачується перш за все у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій;

- державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників аграрного сектора на пільгових умовах (на возвратній основі), а також вперше передбачені такі форми державної бюджетної підтримки, як відшкодування різниці у процентних ставках по кредитах сільськогосподарським товаровиробникам в банках, і кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників агропродовольчого сектора;

- державна підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на зворотній основі);

- спеціалізована державна підтримка по окремих напрямках: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, державного фонду насіння ;

- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій у рамках державних цільових програм;

- державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій по інвестиційних кредитах.

Таким чином, в цілому державний бюджет є системою грошових відносин по утворенню і використанню централізованого грошового фонду держави. Вказане означає, що теоретично кожна галузь економіки і кожен регіон повинні мати свої певні долі як джерела формування бюджету, так і споживача коштів. Проте на практиці вказані долі часто не збігаються. Це стосується агропродовольчого сектора в цілому і сільського господарства зокрема. Частка витрат на сільське господарство у державному бюджеті з року в рік скорочується і в останні роки не перевищує 0,3 % валового внутрішнього продукту (ВВП), що значно менше його внеску у ВВП країни (близько 6,5 %).

Державна участь в забезпеченні сприятливіших умов для АПК пов'язана з тим, що система кредитування, що існує в країні, орієнтована на галузі з високою оборотністю капіталу і прибутковістю. Специфіка сільського господарства і інших галузей АПК, їх складне фінансово-економічне становище, високі процентні ставки по кредитах не дозволяють товаровиробникам аграрного сектора нарівні з іншими галузями народного господарства брати участь на ринку кредитних ресурсів. Для підприємств агропродовольчого сектора економіки кредитна система на сучасному етапі, повинна включати пільгове кредитування, що передбачає: збільшення частки довгострокових кредитів; зниження процентних ставок; розвиток заставних операцій; розвиток іпотечного кредиту; створення системи кредитних кооперативів.

Важливою умовою розвитку сільського господарства є залучення інвестиційних ресурсів. Зважаючи на специфіку АПК, необхідна державна підтримка залучення інвестицій в цю сферу виробництва. Вона повинна виражатися в створенні законодавчо-нормативних механізмів, регулюючих відносини між суб'єктами підприємницької діяльності, розробці механізмів страхування інвестицій, в створенні системи пільг, яка б забезпечувала привабливість інвестицій в АПК.

Наступною мірою державної підтримки є субсидування процентної ставки по кредитах для сільськогосподарського виробництва. Частина процентної ставки виплачується за рахунок бюджетних коштів, всю іншу суму платить

виробник. При цьому здійснюється підтримка найбільш ефективних виробників, збільшується поверненість кредитів.

Однією з форм державної підтримки сільського господарства є дотування виробництва продукції. Як свідчать проведені дослідження, цей напрям державної підтримки ще не досягнув належного рівня. Так у країнах ЄС на 1 га державна підтримка складає в середньому 370 доларів США, тоді як в Україні – 70 грн.

Висновки. Таким чином, на законодавчому рівні необхідним є чітке регулювання міжбюджетних відносин органів влади різних рівнів управління стосовно виділення коштів фінансової підтримки, здійснення фінансування з урахуванням регіональних природно-економічних характеристик, контроль за цільовим використанням наданих коштів. Державні структури можуть і повинні відповідно рівню своєї компетенції в тій або іншій формі брати участь в держрегулюванні і розвитку агропромислового виробництва, забезпеченні державної підтримки господарюючих суб'єктів агропродовольчого сектора економіки. Зважаючи на складність проблем державної підтримки і необхідність забезпечення, виходячи з соціально-політичних і економічних умов, балансу податкового, фінансово-кредитного і цінового регулювання, урахування вимог ринку і інших чинників, особливу увагу необхідно звернути на рівень компетентності органів управління агропродовольчого сектора, на готовність організацій до сприйняття встановлених правил, використання наданих ним можливостей; а також на наявність і вірне використання наявних державних ресурсів. Все вказане вимагає наукового підходу до питань державного регулювання і підтримки господарських структур агропродовольчого сектора економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» // Голос України. – 2004, 7 верес. - № 165 (3415).
2. Державна цільова програма розвитку українського села до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
3. Гайдуцький П. І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території // Економіка АПК. – 2005. - №11.-с. 43-48.
4. Демчак І. М. Ситуація в аграрному секторі економіки та заходи Уряду щодо державної підтримки розвитку АПК // Економіка АПК. – 2005.- №11. – с. 12-19.
5. Кропивко М. Ф. Методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку сільського господарства // Економіка АПК. – 2006. - №11. – с. 13-18.
6. Збарський В. Державна підтримка сільського господарства / В. Збарський, В. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 6 (255). – с. 27-31.